

Prikaz

Rukopis primljen 28. 6. 2021.

Prihvaćen za tisak 5. 7. 2021.

<https://doi.org/10.22210/govor.2021.38.06>**Ana Vidović Zorić***anvidovi@ffzg.hr*

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Hrvatska

Mirjana Matea Kovač: *Govorna fluentnost u stranome jeziku*. Split, Sveučilište u Splitu – Filozofski fakultet, 2020.

Sposobnost fluentnoga govora, bilo u stranome bilo u materinskome jeziku, jedan je od glavnih pokazatelja jezične kompetencije i rezultat usklađenih kognitivnih i motoričkih procesa na svim razinama govorne proizvodnje. Usprkos tomu, znanstvene literature o govornoj fluentnosti u uredno razvijenom, tipičnom govoru relativno je malo, jer je većina znanstvenoga interesa u ovome području usmjerena nekom obliku govorne patologije, poput mucanja ili brzopletosti. Stoga je knjiga Mirjane Matee Kovač *Govorna fluentnost u stranome jeziku*, objavljena 2020. godine u izdanju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu, doista važan i koristan doprinos tumačenju i razumijevanju ove sposobnosti, prvenstveno u stranome, ali posredno i u materinskome jeziku. Mirjana Matea Kovač sveučilišna je nastavnica koja trenutačno radi na Odsjeku za germanistiku Filozofskoga fakulteta u Splitu, ali i znanstvenica čije je dugogodišnje područje interesa upravo govorna fluentnost u stranome jeziku, tema na kojoj je izradila i svoj doktorski rad. Stoga ne iznenađuje da je ova knjiga, koja sažima bogato iskustvo autorice u teorijskome i istraživačkome smislu, ugledala svjetlo dana, a koristit će fonetičarima, lingvistima, metodičarima i nastavnicima stranih jezika, kao i svima onima koji žele bolje razumjeti govornu fluentnost ili ovladati ovom vještinom u stranome jeziku.

Knjiga sadrži 188 stranica te je podijeljena na osam tematskih poglavlja, nakon kojih slijedi završno, deveto poglavlje s kratim osvrtom na čitavu knjigu. U prvome poglavlju pod nazivom *Varijable govorne izvedbe u primijenjenoj lingvistici* autorica, pored *kompleksnosti* i *točnosti*, navodi *fluentnost* kao temeljnu varijablu u vrednovanju uspješnosti govorne izvedbe na stranome jeziku. Osvrće se i na povijest znanstvenoga

bavljenja ovim trima varijablama, u okviru proučavanja i pokušaja definiranja komunikacijske kompetencije, a koja intenzivno započinju 70-ih godina 20. stoljeća. Navedene varijable od 90-ih godina 20. stoljeća nadalje promatraju se u kontekstu psiholingvističkih mehanizama percepcije i proizvodnje govora, a psiholingvistu Peteru Skehanu temelj su na kojemu počiva njegov kompetencijski model, prvi takve vrste, tumači Kovač. Nakon stavljanja fluentnosti u povijesni i teorijski okvir, u sljedećem potpoglavlju autorica razmatra različite pristupe fenomenu govorne fluentnosti iz kojih slijede njegova različita određenja. Tako navodi Fillmoreovu (1979, prema Kovač, 2020) podjelu fluentnosti na četiri podvrste, nakon čega autorica zaključuje da bismo ih mogli svesti na samo dvije: (1) govornu izvedbu i (2) govornikove socijalne i komunikacijske vještine. Kovač spominje i ulogu formulaičnih izričaja u oblikovanju fluentnoga govora, koju je također isticao Fillmore. U nastavku poglavlja slijede najznačajnije definicije fluentnosti prema više autora i iz različitih aspekata, uz navođenje primjera iz govornih korpusa, nakon čega autorica prihvća Segalowitzevo (2016, prema Kovač, 2020) raslojavanje fluentnosti na tri razine: izričajnu, kognitivnu i percipiranu fluentnost. Svaka od triju navedenih razina razmatra se u posebnome potpoglavlju, što čitatelju može dati koristan uvid u teorijske osnove i pregled različitih pristupa svakoj vrsti. Izričajnoj fluentnosti pristupa se iz sljedećih aspekata: (1) brzine i lakoće izvedbe, (2) prekida tečnosti i (3) nadgledanja govora i strategija samoispravljanja. U potpoglavlju o kognitivnoj fluentnosti daje se pregled dosadašnjih tumačenja ove vrste fluentnosti kao i njezine definicije. Konačno, u poglavlju o percipiranoj fluentnosti, definira se ova vrsta te naglašava da ona, za razliku od prve dvije vrste, počiva na slušateljevu dojmu, tj. percepciji tečnosti. Na kraju poglavlja u kratkim crtama definiraju se kompleksnost i točnost kao preostale dvije varijable u procjeni govorne izvedbe.

U drugome poglavlju *Proizvodnja govora* daje se prikaz fonetičarima i lingvistima dobro poznatog Leveltova (1989, prema Kovač, 2020) modela govorne proizvodnje, ali i njegova verzija prilagođena govoru na stranome jeziku lingvistice Judit Kormos (2006, prema Kovač, 2020), što je novina u psiholingvističkoj literaturi na hrvatskome jeziku, koja proces govorne proizvodnje osvjetljava iz novoga kuta.

U trećemu poglavlju *Govorne pogreške i samoispravljanja* govorne pogreške promatraju se kao odraz odstupanja na nekoj od razina govornoga planiranja, odnosno izvedbe, nakon kojih u izričaju vrlo često nastupa samoisprava te pogreške. Autorica

zatim predstavlja tablicu s Leveltovom podjelom samoispravaka, u kojoj je uz svaki tip samoispravaka naveden i njegov primjer na engleskome, ali i tablicu s klasifikacijom samoispravaka prema van Hest (1996, prema Kovač, 2020), koja uz primjer navodi i definiciju svakoga samoispravka te je prikladnija za razumijevanje samoispravaka u govoru na stranome jeziku. S obzirom da način ponovnog započinjanja izričaja nakon pogreške može biti vrlo informativan u psiholingvističkoj rekonstrukciji govornoga procesa, autorica navodi uobičajene postupke toga čina. U završnome dijelu ovoga poglavlja autorica daje kratak pregled istraživanja govornih pogrešaka i samoispravljanja te glavnih zaključaka proizišlih iz tih istraživanja, koji posebno mogu koristiti istraživačima koji još nisu dovoljno upoznati s ovim znanstvenim područjem.

Četvrto poglavlje *Mjere izričajne fluentnosti kao prediktori percipirane fluentnosti u J2* izuzetno je korisno za istraživače govorne fluentnosti zato što daje jezgrovit, ali i sveobuhvatan pregled relevantnih varijabli u mjerenju govorne fluentnosti, kao i opis istraživanja u kojemu su neke od navedenih varijabli primijenjene. Također, navedene varijable stavlja u korelaciju s rezultatima percipirane fluentnosti, tj. pokušava odrediti koje od navedenih varijabli pridonose doživljaju izričaja kao fluentnoga od strane slušača. Kovač prihvća Skehanovu (2003, prema Kovač, 2020) podjelu varijabli na tri skupine – one koje pripadaju: (1) brzinskoj fluentnosti, (2) prekidnoj fluentnosti i (3) korektivnoj fluentnosti. Brzinska je fluentnost dalje određena brzinom govora, "pročišćenom" brzinom govora, brzinom artikulacije, "pročišćenom" brzinom artikulacije, prosječnim trajanjem sloga, omjerom vremena fonacije i ukupnoga trajanja govora, prosječnom duljinom izričaja ili brojem slogova između dviju stanki. Navedene varijable nadalje se definiraju i objašnjavaju, tumače se specifičnosti svake od njih, kao i razlike među njima. Ono što fonetičarima posebno može biti zanimljivo je predstavljanje termina "pročišćene" brzine govora, odnosno artikulacije, koje postojeća fonetska literatura na hrvatskome jeziku nije poznavala. Tako autorica tumači da se "pročišćena" varijanta mjerenja brzine u govoru temelji na izostavljanju svih disfluentnih govornih odsječaka (npr. slogova ili riječi koji se ponavljaju) iz mjerenja – što u domaćim fonetskim istraživanjima nije bila praksa. Prekidna fluentnost odnosi se na zastoje govora u govornome toku, odnosno govorne stanke, koje Kovač dalje dijeli na tihe i zvučne stanke, a svakoj vrsti posvećuje potpoglavlje u kojem ih objašnjava. Autorica i ovdje dijeli vrlo dragocjena iskustva iz znanstvenoistraživačke prakse, napominjući da je u različitoj literaturi različito

postavljen prag iznad kojega se neka stanka u govoru može smatrati disfluentnošću, a varira između 0,2 i 0,4 sekunde. Izlaganje zaključuje prijedlogom da se u znanstvenoj literaturi prihvati opći prag od 0,25 sekundi, kojim bi se odstranili zastoji koji su posljedica artikulacije, primjerice okluzija u okluziva, a ipak je dovoljno kratak da "uhvati" i stanke koje mogu signalizirati neki oblik disfluentnosti. Osim toga, upravo se 0,25 sekundi najčešće prihvaća kao prag u većini radova, pa bi se mogli uspoređivati rezultati, objašnjava Kovač. U potpoglavljima o zvučnim stankama i korektivnoj fluentnosti autorica navodi mjere kojima se ispituje njihova učestalost, odnosno varijable koje ih određuju.

Slijedi opsežnije potpoglavlje o prediktorima percipirane fluentnosti u dosadašnjim istraživanjima, koje čitatelju može dati jezgrovit pregled znanstvenih pitanja i nedoumica s kojima se znanstvenici u ovome području susreću, npr. pronalazak odgovarajućih varijabli kojima se može mjeriti percipirana fluentnost u stranome jeziku. U posljednjem potpoglavlju četvrtoga poglavlja Kovač iznosi vlastito istraživanje u kojemu ispituje utjecaj nekih prediktora na doživljaj fluentnosti u stranome jeziku, čime nudi prijedlog rješenja nekih pitanja. Ispitanici su bili 33 studenta prve godine preddiplomskoga studija elektrotehnike u Splitu kojima je prvi jezik hrvatski. Zadatak im je bio ispričati priču na engleskome jeziku prema slikovnome predlošku. Osam nastavnika engleskoga jezika zatim je ocjenjivalo fluentnost govornika na ljestvici od 1 do 5. Istraživanje je pokazalo da brzina artikulacije nije pouzdana mjera fluentnosti, dok broj tihih stanki u minuti to jest. Mjeru fluentnosti temeljenu na prosječnome trajanju tihih stanki treba još ispitati jer ispitivanje nije dalo jednoznačan odgovor. Ovakvi rezultati mogu biti koristan podatak svima koji se bave mjerenjem govorne fluentnosti u znanstvene ili praktične svrhe.

Peto poglavlje *Pragmatički aspekti u procjeni govorne izvedbe* Kovač započinje određenjem formulaičnih izraza i njihovom mogućom ulogom u oblikovanju fluentnoga izričaja. Poglavlje se nastavlja definiranjem i podjelom diskursnih oznaka, tj. izričaja funkcijom bliskih formulaičnim izrazima, čija je specifična uloga osigurati koherentnost i povezanost diskursa. Kovač dalje spominje istraživanja diskursnih oznaka u stranome jeziku, pružajući uvid u njihovu ulogu pri planiranju izričaja. Poglavlje završava potpoglavljem o sociolingvističkoj i pragmatičkoj kompetenciji u uporabi formulaičnih izraza, koji imaju važnu ulogu u oblikovanju fluentnoga izričaja.

Govornik, naime, osim leksika i gramatičkih pravila, mora posjedovati i znanje o tome koji su jezični izbori prikladni u određenoj društvenoj situaciji i u specifičnome kontekstu, a koji to nisu. Takvo znanje nužno se stječe iskustvom jezične uporabe, prvenstveno u komunikaciji s (izvornim) govornicima nekoga jezika. Kovač navodi primjere socijalno neprihvatljivih izraza, unatoč tome što su leksički i gramatički potpuno točni, te tumači važnost pragmatičkoga znanja i njegova utjecaja na percipiranje govora kao fluentnoga. Također, prepoznaje i intonaciju kao važan element u pozitivnome doživljaju govora, koja mora biti prikladna situaciji i u skladu s prozodijskim normama nekoga jezika. Kovač progovara i o važnosti pragmatičkih čimbenika u poučavanju stranoga jezika, a koji su u dosadašnjoj praksi poučavanja zanemareni u korist leksičke i gramatičke točnosti. Autorica spominje i istraživanja jezičnih udžbenika i nastavnih materijala koja, također, pokazuju nedostatak pragmatičkih sadržaja, primjerice o diskursnim oznakama u njima. Pristupom govornoj fluentnosti iz aspekta pragmatike i sociolingvistike autorica daje drukčiji uvid na ovu vještinu, što ujedno otvara mogućnost promjeni nastavničke prakse u podučavanju jezika.

U šestome poglavlju *Formalno podučavanje i govorna fluentnost* Kovač upozorava na poteškoće u mjeranju govorne fluentnosti uopće, pa tako i u stranome jeziku, iako svi relevantni referentni okviri za procjenu uspješnosti ovladavanja stranim jezikom upravo govornu fluentnost navode kao jedan od najvažnijih ciljeva učenja jezika i ključnim pokazateljem jezične kompetencije. Autorica spominje važnost razvoja vještine automatizacije jezika u različitim komunikacijskim situacijama u govornika stranoga jezika, što bi se postiglo usvajanjem frekventnijih izraza kojima bi govornik kompenzirao nedovoljno poznavanje leksika u procesu govorenja. Nadalje, spominje se veći broj istraživanja o pristupu govornoj fluentnosti u stranome jeziku te daje pregled najvažnijih zaključaka proizišlih iz njih, što metodičarima stranoga jezika, ali i samim nastavnicima mogu biti korisne smjernice u osmišljavanju nastavnih materijala i sadržaja u kojima će u prvi plan staviti upravo razvoj vještine govorne fluentnosti svojih učenika, odnosno studenata.

Sedmo poglavlje pod nazivom *Neleksikalizirane poštapalice* daje pregled istraživanja različitih oblika i vrsta zvučnih stanki, koje su jedan od najučestalijih tipova govornih disfluentnosti. Kovač navodi različite primjere neleksikaliziranih poštapalica, kako u engleskome tako i u hrvatskome jeziku. Iz pregleda istraživanja

jasno se može zaključiti kako različiti autori različito pristupaju ovome fenomenu, ne samo u metodološkome smislu, nego i u teorijskom. Primjerice, Clark i Fox Tree (2002, prema Kovač, 2020) ne shvaćaju ih samo kao izraze koji govorniku daju vrijeme za osmišljavanje izričaja, nego im daju status leksičkih jedinica jer imaju metakognitivnu funkciju u govorno-jezičnom procesu. Nadalje, autorica neleksikalizirane poštupalice stavlja u kognitivni okvir, tumačeći njihovu ulogu u procesu govorne proizvodnje posredstvom značajnijih modela te proizvodnje, primjerice Leveltova (1983, prema Kovač, 2020). Na kraju poglavlja Kovač zaključuje da još uvijek nema jednoznačnoga zaključka kako neleksikalizirane poštupalice utječu na doživljaj fluentnosti, no da je neosporna njihova uloga u planiranju izričaja.

Osmo poglavlje *Primjena govornih zadataka u istraživanjima fluentnosti* važno je za sve stručnjake koji se praktično bave ovladavanjem fluentnoga govora, ali i za znanstvenike koji istražuju ovu vještinu, jer daje pregled zadataka koji se mogu primijeniti u ispitivanju govorne fluentnosti. Te zadatke Kovač dijeli na četiri glavne vrste: (1) zadatci čitanja, koji su kognitivno najmanje zahtjevni, (2) zadatci oblikovanja priče na temelju slikovnih prikaza, (3) naracija na stranome jeziku, (4) uzorci spontanoga govora u obliku intervjua. Izbor zadatka ovisit će prvenstveno o cilju koji se želi postići, tumači autorica. U nastavku autorica daje pregled teorijskih okvira koji mogu pomoći u razlučivanju prednosti i nedostataka u odabiru pojedinoga zadatka, prvenstveno s obzirom na kognitivne zahtjeve i sposobnost usmjeravanja i održavanja pozornosti. U poglavlju su predstavljeni i kriteriji kojima se određuje stupanj težine govornoga zadatka, primjerice strukturiranost naspram nestrukturiranosti zadatka, broj elemenata u zadatku, različita vremenska i lokacijska perspektiva i sl. Na uspješnost izvedbe pojedinoga govornoga zadatka utjecat će i kapacitet memorije, kako radne tako i dugoročne, nastavlja autorica, pa slijedom toga predstavlja ova dva memorijska sustava i objašnjava njihovu potencijalnu ulogu u procesu govornoga planiranja. Sljedeće važno potpoglavlje govori o planiranju govornoga zadatka, što također može biti korisno istraživačima govorne fluentnosti. Autorica, naime, napominje kako je za uspješnu provedbu ispitivanja fluentnosti s pomoću govornoga zadatka važno nadzirati stres ispitanika zbog kognitivnoga opterećenja koji mu predstavlja zadatak. Također razlikuje pojmove *online* i strateškoga planiranja govornoga izričaja u pripremi govornoga zadatka te iznosi značajnija istraživanja na ovu temu. Kovač dalje objašnjava svrishodnost ponovljene

izvedbe zadatka, čiji je rezultat fluentniji govor, a ponovljenom izvedbom na području govorne fluentnosti posebno profitiraju govornici viših razina ovladanosti stranim jezikom u odnosu na one nižih razina. U posebnome potpoglavlju autorica se osvrće na pedagoške implikacije ponavljanja govornih zadataka u nastavnome procesu učenja stranoga jezika, naglašavajući njegovu korisnost u ovladavanju vještinom govorne fluentnosti, što potvrđuju i brojna istraživanja koja navodi. Poglavlje završava opisom vlastita istraživanja, kojemu je cilj bio ispitati utjecaj ponovljene izvedbe zadatka na učestalost neleksikaliziranih poštapalica u izričaju, te zaključuje kako će u ponavljanju zadatka ove vrste disfluentnosti u sredini izričaja biti značajno manje nego u prvoj izvedbi, dok na početku izričaja neće biti te razlike.

U devetome, posljednjem poglavlju naziva *Umjesto zaključka* Kovač se sažeto osvrće na poglavlja u knjizi, od glavnih definicija i podjela do zaključaka opisanih istraživanja, nakon čega slijedi i sažetak na engleskome jeziku. Popis referenci zaista je opsežan te sadrži većinu relevantnih radova, starijih, ali i onih suvremenijih, koji su se posredno ili neposredno bavili govornom fluentnošću. Na posljednjim stranicama dano je kazalo relevantnih pojmova spominjanih u tekstu.

Knjiga *Govorna fluentnost u stranome jeziku* autorice Mirjane Matee Kovač vrijedan je doprinos razumijevanju govorne fluentnosti koja je, iako je brojni autori ističu kao jednu od ključnih vještina u ovladavanju stranim jezikom, u teorijskome, ali i metodičkome smislu u znanstvenoj i stručnoj literaturi relativno zapostavljena. U knjizi se fluentnosti pristupa iz više perspektiva, te se nastoje pokriti svi relevantni teorijski okviri unutar kojih fluentnost možemo smjestiti. Stil pisanja je jasan, čitljiv i razumljiv, stoga će knjiga biti korisna i čitateljima koji nisu u potpunosti upoznati s temom. Posebno koristan aspekt knjige je prijedlog istraživanja i mjerenja govorne fluentnosti, jer u tome području još nema ustaljene, općeprihvaćene prakse. Pa iako knjiga nudi rješenja za brojne znanstvene dvojbe, s druge strane otvara nove rasprave i nameće pitanja, što i jest jedan od pokazatelja njezine znanstvene intrigantnosti. Zato ne sumnjamo da će joj svi zainteresirani čitatelji pristupiti s posebnom radošću i zanimanjem.